

KJELDSENOVCI, BUSK MADSENOVCI a PEDERSENOVCI proti DÁNSKU

Rozsudok zo 7. decembra 1976

NEOFICIÁLNE ZHRNUTIE A OKOLNOSTI PRÍPADU

A. Základné skutočnosti

Sťažovatelia, ktorí sú rodičmi školopovinných detí, protestovali proti „jednotnej“ a preto povinnej výučbe sexuálnej výchovy zavedenej v štátnych školách v Dánsku zákonom z 27. mája 1970. Usudzovali, že sexuálna výchova vyvoláva etické otázky a tak uprednostňovali cestu vlastného poučenia svojich detí v danej oblasti. Ich žiadosti o vyňatie ich detí zo vzdelávania v tejto oblasti však boli zamietnuté príslušnými orgánmi.

B. Konanie pred Európskou komisiou pre ľudské práva

Rodičia podali sťažnosť Európskej komisii pre ľudské práva (ďalej len „Komisia“) v rokoch 1971 a 1972. Komisia nariadila zlúčenie sťažností 19. júla 1973. Vo svojej správe Komisia uviedla, že nebol porušený článok 2 Dodatkového protokolu (sedem hlasov proti siedmim, pričom predseda uplatnil svoj rozhodujúci hlas), článok 8 alebo 9 Dohovoru (jednohlasne) alebo článok 14 Dohovoru (sedem hlasov proti štyrom, traja sa zdržali hlasovania).

Prípád bol postúpený Európskemu súdu pre ľudské práva (ďalej len „Súd“) Komisiou 24. júla 1975.

VÝŇATOK Z ROZSUDKU

PRÁVNÝ STAV

47. Súd musí najprv rozhodnúť o dvoch predbežných otázkach.

Prvá sa týka vyhlásenia späťvzatia a dodatočnej žiadosti o samostatné konanie

v ich veci, ktoré podali pán a pani Kjeldsenovci (odsek 11 rozsudku).

Toto vyhlásenie urobené fyzickými osobami, ktoré nie sú na základe Dohovoru oprávnené postúpiť vec na Súd, nemôže mať účinky ukončenia prebiehajúceho konania (rozsudok De Becker z 27. marca 1962, séria A č. 4, str. 23, ods. 4). Pravidlo 47 ods. 1 Rokovacieho poriadku Súdu sa nevzťahuje na tento prípad, pretože sa týka len späťvzatia veci „stranou, ktorá predložila prípad Súdu“, t. j. zmluvným štátom v konaní pred Súdom, proti ktorému bola podaná sťažnosť (pravidlo 1 písm. h). Je pravda, že odsek 2 stanovuje, že Súd môže za podmienok v odseku 3 vyškrtnúť zo svojho zoznamu prípad, ktorý mu bol predložený Komisiou, ale takéto rozhodnutie je podľa odseku 2 podmienené existenciou „zmieru, urovnania alebo inej skutočnosti takého druhu, ktoré umožní vyriešenie záležitosti“. Ako však zdôraznil hlavný zástupca Komisie na pojednávaní 1. júna 1976, táto podmienka nebola splnená v prípade Kjeldsenovcov. Okrem toho vyškrtnutie prípadu zo zoznamu Súdu – o ktoré navyše nežiadala vláda – za daných okolností postráda akýkoľvek praktický záujem: obmedzením sa len na sťažnosť 5095/71 by sa naďalej konalo o sťažnostiach pána a pani Busk Madsenovcov a pána a pani Pederse-
senovcov (5920/72 a 5926/72), ktoré sa týkajú rovnakého základného problému.

Tento záver vedie Súd rovnako k zamietnutiu žiadosti o samostatné konanie.

48. Po druhé Súd pokladá za nevyhnutné vymedziť predmet preskúmania, ktoré je potrebné vykonať.

V roku 1972 a 1973 Komisia prijala sťažnosti v časti, v ktorej sťažovatelia namietali súlad zákona z 27. mája 1970, ktorý ustanovil povinnú výučbu sexuálnej výchovy v štátnych školách, s článkom 2 Dodatkového protokolu. Komisia vyhlásila sťažnosti za neprijateľné pre nevyčerpanie všetkých vnútroštátnych prostriedkov nápravy v časti, ktorá sa týkala „vydaných smerníc a iných administratívnych opatrení prijatých dánskymi úradmi“, ktoré upravovali spôsob, akým sa má sexuálna výchova uskutočňovať. V odseku 141 svojej správy z 21. marca 1975, pred sformulovaním svojho názoru k podstate prípadu, Komisia uviedla, že jej úlohou bolo zamerať sa na „dánsku legislatívu umožňujúcu jednotnú sexuálnu výchovu“, nie však na „spôsob výučby na rozličných školách“. V odseku 142 Komisia výslovne stanovila, že legislatívou má na mysli zákon č. 235 z 27. mája 1970, vykonávaciu vyhlášku č. 274 z 8. júna 1971 a vykonávaciu vyhlášku 313 z 15. júna 1972. Súhrn faktov nachádzajúci sa v správe dodatočne uvádza „Sprievodcu“ z apríla 1971 a ministerský obehník z 8. júla 1971 o sexuálnej výchove v štátnych školách. Rovnako v žiadosti o začatie konania z 24. júla 1975 sa hovorí o „dánskej legislatíve“, a nie o samotnom zákone z 27. mája z roku 1970. V ich písomnom podaní z 11. mája z roku 1976 a v priebehu pojednávania 1. a 2. júna 1976 zástupcovia Komisie citovali dlhé výňatky zo „Sprievodcu“ z apríla 1971 a z vykonávacích vyhlášok z 8. júna 1971 a 15. júna 1972, hoci ich konečné podanie odkazovalo výhradne na zákon z 27. mája 1970. Zástupcovia Komisie vyslovili názor, že hoci Súd nemá brať do úvahy „špecifické opatrenia, na základe ktorých sa uskutočňuje sexuálna výchova na príslušných školách“, t. j. opatrenia uskutočnené „samosprávou a rodičovskými združeniami“, „môže preskúmať rozličné opatrenia všeobecnej povahy prijaté ... vládou“; boli toho názoru, že súdna kontrola sa vzťahuje aj na vykonávacie vyhlášky z 8. júna 1971 a 15. júna 1972 „aspoň do tej miery, do akej podávajú výklad zákona“ z 27. mája 1970. Podľa zástupcov Komisie sa Komisia a vláda javia byť

v zhode, pokiaľ ide o „tento výklad ... rozhodnutí o prijateľnosti“, a ktorých znenie spôsobilo „určité nejasnosti“.

Vláda vo svojom písomnom podaní z 8. marca 1976 vyvodila z odseku 141 správy Komisie, „že preskúmanie prípadu sa musí uskutočniť na základe toho, že zákon“ z 27. mája 1970 „sa vykonáva na základe ustanovení zakotvených vo vykonávacej vyhláške z 15. júna 1972“. Do „materiálu, na základe ktorého musí Súd rozhodnúť“, zahrnula vláda i vykonávaciu vyhlášku a obežník z 8. júna 1971 a 15. júna 1972; na základe toho tajomník konajúci podľa inštrukcií predsedu komory získal od Komisie text uvedených dokumentov (nariadenie z 20. marca 1976). „Na zabránenie akýmkoľvek vplyvom mylných názorov na spôsob, akým sa vyučuje sexuálna výchova“, vláda tiež poskytla anglický preklad „Sprievodcu“. Zástupca vlády počas jeho vystúpenia pred Súdom 1. júna 1976 prečítal časť z predhovoru „Sprievodcu“.

Za týchto podmienok Súd dospel k záveru, že má rozhodnúť o tom, či zákon z 27. mája 1970 a jeho vykonávacie predpisy všeobecnej povahy sú v rozpore s Dohovorom a Dodatkovým protokolom, ale jednotlivé implementačné opatrenia, prijaté samosprávou alebo vzdelávacími inštitúciami, sú mimo rozsahu jeho kontroly. Ustanovenie § 1 ods. 25 zákona z 25. mája 1970 neurobilo nič viac, len doplnilo zoznam povinných „jednotných“ predmetov pridaním okrem iného sexuálnej výchovy. Minister školstva bol poverený úpravou spôsobu implementácie takto uzákoneného princípu (odsek 22 rozsudku). Vykonávacia vyhláška a obežník z 8. júna 1971 a 15. júna 1972 vydané na základe tohto splnomocňujúceho ustanovenia tvoria preto celok so zákonom, a len spolu s nimi môže Súd zhodnotiť zákon. Ak by to bolo inak, predloženie tohto prípadu Súdu by navyše ťažko plnilo nejaký užitočný účel. No i tak by sa malo poukázať, ako to urobila Komisia (odsek 145 *in fine* správy Komisie), že tento prípad sa nevzťahuje na špeciálne ustanovenia o voliteľnej sexuálnej výchove (§ 1 ods. 2 *in fine*, § 2 ods. 1 *in fine*, § 3 ods. 2 *in fine* a § 4 ods. 2 *in fine* vykonávacej vyhlášky z 15. júna 1972). Týka sa výlučne ustanovení o sexuálnej výchove integrovanej do plánu výučby ako povinného predmetu.

Na druhej strane „Sprievodca“ z apríla 1971 nie je legislatívnym alebo regulačným textom, ale pracovným dokumentom na účel pomoci a rady miestnym školským orgánom. Kým vykonávacia vyhláška (§ 2) a obežník z 8. júna 1971 sa o ňom zmieňujú, neplatí to o vyhláške z 15. júna 1972 (odseky 24–25 a 31–32 rozsudku). Napriek tomu sa používa v celej krajine a bol často citovaný účastníkmi konania pred Súdom. Preto Súd bude brať do úvahy „Sprievodcu“ do tej miery, akou prispieva k objasneniu ducha spornej legislatívy.

Zákon č. 313 z 26. júna 1975, ktorý sa stal v plnej miere účinný 1. augusta 1976, nevyžaduje samostatné skúmanie, pretože nemení žiadne z ustanovení relevantných pre tento prípad.

I. ÚDAJNÉ PORUŠENIE ČLÁNKU 2 DODATKOVÉHO PROTOKOLU

49. Sťažovatelia sa dovolávali čl. 2 Dodatkového protokolu, ktorý ustanovuje:

„Nikomu sa nesmie odoprieť právo na vzdelanie. Pri výkone akýchkoľvek funkcií v oblasti výchovy a výučby, ktoré štát vykonáva, bude rešpektovať právo rodičov zabez-

pečovať túto výchovu a vzdelanie v zhode s ich vlastným náboženským a filozofickým presvedčením.“

50. Vo svojom hlavnom podaní pred Komisiou vláda tvrdila, že druhá veta článku 2 sa nevzťahuje na štátne školy (odseky 104–107 správy Komisie a podanie vlády z 29. novembra 1973), ale jej argumenty sa odvtedy čiastočne vyvíjali. V podaní z 8. marca 1976 a na pojednávaniach 1. a 2. júna 1976 pripustila, že existencia súkromných škôl možno vždy nevyhnutne neznamená, že neexistuje porušenie uvedenej vety. Vláda však zdôraznila, že Dánsko nenúti rodičov zveriť ich deti štátnym školám; umožňuje rodičom vzdelávať ich deti alebo poskytnúť im vzdelanie doma, a predovšetkým poslať ich do súkromných inštitúcií, ktorým štát platí značnú podporu a tým predpokladá „funkcie v oblasti výchovy a výučby“ v zmysle článku 2. Dánsko, uviedla vláda, sa tým oslobodilo od povinností vyplývajúcich z druhej vety tohto ustanovenia.

Súd poznamenáva, že v Dánsku súkromné školy existujú súčasne so systémom štátnych škôl. Druhá veta článku 2 zaväzuje zmluvné štáty na výkon každej a všetkých funkcií – hovorí o „akýchkoľvek funkciách“ – ktoré uskutočňujú vo sfére výchovy a výučby, vrátane organizácie a financovania štátneho vzdelávania. Okrem toho druhú vetu článku 2 je potrebné čítať spolu s prvou, ktorá každému priznáva právo na vzdelanie. K tomuto základnému právu je pripojené právo rodičov na rešpektovanie ich náboženského a filozofického presvedčenia, pričom prvá veta rovnako ako druhá nerozlišuje medzi výučbou na štátnych školách a na súkromných školách.

Travaux préparatoires, ktoré majú bezpochyby určitý vplyv v prípade ustanovenia, ktoré bolo dôvodom na tak dlhé vášnivé diskusie, potvrdzujú interpretáciu, ktorá sa javí z prvého výkladu článku 2. Hoci nepochybne preukazujú, ako to uviedla vláda, dôležitosť, akú mnohí členovia poradného zhromaždenia a vlády prikladali slobode výučby, t. j. slobode zakladania súkromných škôl, *travaux préparatoires* neodhaľujú viac než zámer neísť ďalej ako garantovať túto slobodu. Na rozdiel od niekoľkých skorších verzií výsledný prijatý text výslovne neuvádza túto slobodu a mnohé príspevky a návrhy – citované zástupcami Komisie – ukazujú, že sa nestratil úmysel predstavujúci potrebu zabezpečiť v štátnej výučbe rešpektovanie náboženského a filozofického presvedčenia rodičov.

Druhá veta článku 2 má v skratke za cieľ chrániť možnosť pluralizmu vo vzdelaní, ktorého umožnenie je nevyhnutné na zachovanie „demokratickej spoločnosti“, ako to je mienené Dohovorom. Vzhľadom na moc moderného štátu sa musí tento cieľ realizovať predovšetkým prostredníctvom štátnej výučby.

Súd takto dospel k záveru, rovnako ako jednohlasne Komisia, že dánske štátne školy sa nevymykajú pôsobnosti Dodatočného protokolu. Pri skúmaní, či bol porušený článok 2, však Súd nemôže opomenúť, že funkcie, ku ktorým sa Dánsko zaviazalo vo vzťahu k výchove a výučbe, zahŕňajú granty podstatného rozsahu súkromným školám. Hoci možnosť obrátiť sa na tieto školy zahŕňa obeť zo strany rodičov, ktoré sťažovatelia spomenuli, alternatívne riešenie, ktoré sa tým naskytá, predstavuje faktor, ktorý nemôže byť v tomto prípade prehliadnutý. Zástupcovia vystupujúci v mene väčšiny Komisie pripustili, že sa na tento faktor dostatočne neprihliadlo v odsekoch 152 a 153 správy Komisie.

51. Vláda alternatívne uviedla, že druhá veta článku 2 za predpokladu, že sa týka

aj štátnych škôl, kde účasť nie je povinná, zahŕňa iba právo rodičov na vyňatie ich detí z hodín, ktoré ponúkajú „náboženskú výučbu konfesného charakteru“.

Súd nezdieľa tento názor. Článok 2, ktorý je aplikovateľný na všetky štátne funkcie vo vzťahu k výchove a výučbe, nepovoľuje rozlišovanie medzi náboženskou výučbou a inými predmetmi. Ukladá štátu povinnosť rešpektovať presvedčenie rodičov, náboženské alebo filozofické, v rámci celého programu štátnej výučby.

52. Ako ukazuje samotná štruktúra článku 2, tento predstavuje celok, ktorému dominuje jeho prvá veta. Tým, že sa zmluvné štáty zaväzujú „neodoprieť právo na vzdelanie“, zaručujú každému, kto podlieha ich jurisdikcii, „právo na prístup k vzdelávacím inštitúciám existujúcim v danom čase“ a „možnosť získať“ prostredníctvom „oficiálneho uznania štúdia, ktoré ukončili“, „úžitok z dosiahnutého vzdelania“ (rozsudok z 23. júla 1968 o podstate veci v Belgickom jazykovednom prípade, séria A. č. 6, strany 30–32, ods. 3–5).

Právo ustanovené v druhej vete článku 2 je doplnkom k základnému právu na vzdelanie (odsek 50 rozsudku). Je splnením prirodzenej povinnosti rodičov voči svojim deťom – rodičia sú primárne zodpovední za vzdelanie svojich detí – aby mohli požadovať, aby štát rešpektoval ich náboženské a filozofické presvedčenie. Ich právo preto korešponduje so zodpovednosťou úzko spojenou s právom na vzdelanie a jeho výkonom.

Na druhej strane „ustanovenia Dohovoru musia byť čítané ako celok“ (už spomínaný rozsudok z 23. júla 1968, *ibid.*, str. 30, ods. 1). Obdobne, dve vety článku 2 sa nesmú čítať len samostatne, ale tiež a obzvlášť s článkami 8, 9 a 10 Dohovoru, ktoré deklarujú právo každého, vrátane rodičov a detí, na „rešpektovanie súkromného a rodinného života“, „slobodu myslenia, svedomia a náboženstva“ a „slobodu... prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky“.

53. Z predchádzajúceho odseku predovšetkým vyplýva, že zostavenie a plánovanie učebných osnov patrí v princípe do kompetencie zmluvných štátov. To predovšetkým zahŕňa otázku účelnosti, o ktorej Súdu neprináleží rozhodovať a ktorej riešenie môže byť odlišné podľa krajiny a času. Zvlášť druhá veta článku 2 nebráni štátom poskytovať prostredníctvom výchovy a výučby informácie priamo či nepriamo náboženského alebo filozofického charakteru. Neumožňuje ani vznášať námietky rodičom voči zaradeniu takejto výchovy alebo výučby do učebných osnov, lebo inak by celá inštitucionalizovaná výučba čelila riziku neuskutočniteľnosti. V skutočnosti sa zdá byť veľmi zložitá vyučovať mnohé predmety v škole tak, aby nemali väčší či menší filozofický rozmer. Presne tak je to aj s náboženstvom, keď si spomenieme na existenciu náboženstiev vytvárajúcich veľmi širokú dogmatickú a morálnu entitu, ktorá má alebo môže mať odpovede na všetky otázky filozofického, kozmologického alebo morálneho charakteru.

Druhá veta článku 2 na druhej strane zahŕňa, že štát pri plnení funkcií predpokladaných týmto článkom v súvislosti s výchovou a výučbou, musí dbať o to, aby informácie a vedomosti zahrnuté do učebných osnov boli podané objektívnym, kritickým a pluralistickým spôsobom. Štát nesmie sledovať indoktrinačné ciele, ktoré by sa mohli považovať za nerešpektujúce náboženské alebo filozofické presvedčenie rodičov. Tieto hranice štát nesmie prekročiť.

Taká interpretácia je v súlade tak s prvou vetou článku 2 Dodatkového protokolu, ako aj s článkami 8 až 10 Dohovoru a súčasne so všeobecným duchom samotného Dohovoru ako prostriedku vytvoreného na dodržiavanie a podporu ideálov a hodnôt demokratickej spoločnosti.

54. Na preskúmanie spornej legislatívy podľa článku 2 Dodatkového protokolu interpretovaného uvedeným spôsobom je potrebné pri vylúčení akéhokoľvek hodnotenia účelnosti tejto legislatívy brať do úvahy materiálnu situáciu, o ktorú sa usilovalo a stále usiluje.

Dánsky zákonodarca, ktorý neopomenul prijatie rady kvalifikovaných expertov vopred, jasne vzal za počiatočný bod fakt, že v dnešnej dobe deti v Dánsku bez ťažkostí a z rôznych zdrojov objavujú informácie o sexuálnom živote, ktoré ich zaujímajú. Výučba predmetu v štátnych školách je menej zameraná na vštepovanie vedomostí, ktoré nemajú alebo si nemôžu osvojiť inými prostriedkami, ako na poskytovanie takých znalostí správnejšie, presnejšie, objektívnejšie a viac vedecky. Účelom výučby ustanovenej a organizovanej spornou legislatívou je poskytnúť žiakom lepšie informácie. To vyplýva *inter alia* z predhovoru k „Sprievodcovi“ z apríla 1971.

Hoci je výučba takto ohraničená, nemôže úplne vylúčiť určité hodnotenie zo strany učiteľov, ktoré môže zasiahnuť do náboženskej alebo filozofickej sféry; zahrnuté sú aj záležitosti, v ktorých hodnotenie faktov môže ľahko viesť k hodnotiacim súdom. Menšina Komisie to správne zdôraznila. Vykonávacie vyhlášky a obežníky z 8. júna 1971 a 15. júna 1972, „Sprievodca“ z apríla 1971 a ostatné materiály predložené Súdu (odseky 20–32 rozsudku) jasne ukazujú, že Dánsko tým, že poskytuje deťom vo vhodnom čase vysvetlenia, ktoré považuje za užitočné, sa pokúša varovať ich pred javmi, ktoré považuje za rušivé, napríklad nadmerná pôrodnosť mimo manželstva, interrupcie a pohlavné choroby. Verejné orgány by chceli umožniť žiakom, aby sa v príhodnom čase „o seba postarali a boli v tomto ohľaduplní voči iným“, „aby nedostali seba alebo iných do ťažkostí výhradne pre nedostatok vedomostí“ (§ 1 vykonávacej vyhlášky z 15. júna 1972).

Tieto úvahy sú skutočne morálneho druhu, sú však veľmi všeobecnej povahy a nepredstavujú presiahnutie toho, čo môže demokratický štát považovať za verejný záujem. Z preskúmania spornej legislatívy vyplýva, že v žiadnom prípade nepredstavuje pokus o indoktrináciu predstavujúcu presadzovanie špecifického druhu sexuálneho správania. Neoslavuje sex, nepodnecuje žiakov k tomu, aby sa predčasne oddávali praktikám, ktoré sú nebezpečné pre ich stabilitu, zdravie alebo budúcnosť alebo ktoré ich rodičia považujú za zavrhnutie hodné. Navyše neovplyvňuje právo rodičov vysvetľovať a radiť svojim deťom, vykonávať prirodzené rodičovské funkcie vychovávateľov, alebo viesť svoje deti v súlade s ich vlastným náboženským a filozofickým presvedčením.

Určite môže dôjsť k zneužitiu, pokiaľ ide o spôsob, akým platné ustanovenia vykonáva určitá škola alebo určitý učiteľ, a príslušné úrady majú najvyššiu povinnosť dozerať na to, aby sa náboženské a filozofické presvedčenie rodičov neprehliadali na tejto úrovni ľahkovážnosťou, nedostatkom úsudku alebo nevhodným obracанím na inú vieru. Z rozhodnutí Komisie o prijateľnosti sťažností však vyplýva, že Súd v súčasnosti nie je konfrontovaný z problémom tohto druhu (odsek 48 rozsudku).

Súd následne dospel k záveru, že sporná legislatíva ako taká v žiadnom prípade nenaruša náboženské a filozofické presvedčenie sťažovateľov v rozsahu zakázanom druhou vetou článku 2 Dodatkového protokolu, vykladaného v súvislostiach jeho prvej vety a celého Dohovoru.

Okrem toho Dánsko zachováva dôležité výhody pre rodičov, ktorí si v mene svojej viery alebo názorov želajú oddeliť svoje deti od jednotnej sexuálnej výchovy. Umožňuje rodičom buď zveriť svoje deti súkromným školám, ktoré sú viazané voľnejšími záväzkami a sú značne podporované štátom (odseky 15, 18 a 34 rozsudku), alebo ich vzdelávať či nechať vzdelávať doma za podmienky, že sa obetujú a strpia nepochybné ťažkosti spôsobené priklonením sa k jednému z týchto alternatívnych riešení.

55. Sťažovatelia sa tiež opierali o prvú vetu článku 2. V tejto súvislosti stačí poznamenať, že žalovaný štát neodmietol a neodmieta ich deťom prístup k vzdelávacím inštitúciám pôsobiacim v Dánsku alebo právo získať uznaním ich štúdia profit zo vzdelania, ktoré dosiahli (rozsudok z 23. júla 1968 o podstate veci v Belgickom jazykovednom prípade, séria A č. 6., str. 30–32, ods. 3–5).

II. ÚDAJNÉ PORUŠENIE ČLÁNKU 14 DOHOVORU V SPOJENÍ S ČLÁNKOM 2 DODATKOVÉHO PROTOKOLU

56. Sťažovatelia tiež tvrdili, že sa v súvislosti s ich právami chránenými článkom 2 Dodatkového protokolu stali obeťmi diskriminácie na základe náboženstva v rozpore s článkom 14 Dohovoru. Zdôraznili, že dánske zákonodarstvo umožňuje rodičom nedať ich deti na hodiny náboženstva vyučované v štátnych školách, zatiaľ čo rovnakú možnosť neponúka v prípade sexuálnej výchovy (odseky 70, 80 a 171–172 správy Komisie).

Súd v prvom rade zdôrazňuje, že článok 14 zakazuje v súvislosti s garantovanými právami a slobodami diskriminačné zaobchádzanie, ktorého základom alebo dôvodom je osobná charakteristika („postavenie“), ktorou sa ľudia alebo skupiny ľudí odlišujú od ostatných. V napadnutej legislatíve však nie je nič, čo by mohlo naznačovať, že predpokladá také zaobchádzanie.

Súd rovnako ako Komisia (odsek 173 správy) predovšetkým konštatuje, že je tu druhový rozdiel medzi náboženstvom a sexuálnou výchovou, ktorej sa prípad týka. V prípade náboženstva je nutné šíriť základné učenie, a nie znalosti ako také. Súd už skôr dospel k záveru, že to neplatí v prípade sexuálnej výchovy (odsek 54 rozsudku). Preto rozdiel namietaný sťažovateľmi bol založený na odlišných skutkových okolnostiach a je v súlade s požiadavkami článku 14.

III. ÚDAJNÉ PORUŠENIE ČLÁNKOV 8 A 9 DOHOVORU

57. Sťažovatelia nakoniec nie veľmi detailne namietali porušenie článkov 8 a 9 Dohovoru v spojení s článkom 2 Dodatkového protokolu. Tvrdili, že legislatíva, ktorú napádajú, zasahuje do práva na rešpektovanie ich súkromného a rodinného života a práva na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva (odseky 54, 55, 72, 89 a 140 správy Komisie).

Súd však nezistil žiadne porušenie článkov 8 a 9, ktoré navyše bral do úvahy pri výklade článku 2 Dodatkového protokolu (odseky 52 a 53 rozsudku).

APLIKÁCIA ČLÁNKU 50 DOHOVORU

Súd poznamenáva, že tým, že rozhodol o neporušení Dodatkového protokolu a Dohovoru, otázka aplikácie článku 50 v tomto prípade nevznikla.

Z TÝCHTO DOVODOV SÚD

1. *Rozhodol* šiestimi hlasmi k jednému, že článok 2 Dodatkového protokolu a článok 14 Dohovoru v spojení so spomínaným článkom 2 neboli porušené;
2. *Rozhodol* jednohlasne, že neboli porušené články 8 a 9 Dohovoru v spojení s článkom 2 Dodatkového protokolu.

Vyhotovené vo francúzskom a v anglickom jazyku, pričom francúzsky text je pôvodný, v Budove ľudských práv v Štrasburgu 7. decembra 1976.

Giorgio BALLADORE PALLIERI
predseda

Marc-André EISSEN
tajomník

Sudca Verdross pripojil k rozsudku svoj osobitný názor v súlade s článkom 51 ods. 2 Dohovoru a pravidlom 50 ods. 2 Rokovacieho poriadku Súdu.

G. B. P.

M.-A. E.

OSOBITNÝ NÁZOR SUDCU VERDROSSA

Súhlasím s odsekmi 1–52, 55 a 57 rozsudku, no na moju ľútosť som nemohol hlasovať za bod č. 1 výrokovej časti rozsudku, ani prijať jeho odôvodnenie (odseky 53–54 a 56). Moje dôvody sú nasledovné:

Súhlasím so základným bodom odôvodnenia dánskej vlády, ktorý sa v rozsudku potvrdil, konkrétne, že žiadne ustanovenie Dohovoru nezabraňuje zmluvným štátom zahrnúť do školského systému výučbu predmetu sexuálna výchova a určiť takú výučbu za povinnú. Druhá veta článku 2 Dodatkového protokolu preto nebráni štátom poskytovať prostredníctvom výučby objektívne informácie náboženského alebo filozofického charakteru. Sloboda štátov je však obmedzená druhou vetou článku 2 Dodatkového protokolu, podľa ktorej môžu rodičia požadovať, aby sa pri výučbe zohľadnilo ich náboženské a filozofické presvedčenie.

Keďže sa sťažovatelia v tomto prípade považujú za poškodených vo vzťahu k ich „kresťanskému presvedčeniu“, môžeme ponechať bokom otázku, čo rozumieme termínom „filozofické presvedčenie“. Pre nás je postačujúce preskúmať, či napadnutá vláda rešpektovala kresťanské presvedčenie rodičov v kontexte sexuálnej výchovy.

Je pravda, že vyhlásenia sťažovateľov v tomto ohľade nie sú úplne jasné. Ich sťažnosti sú však dostatočne jasné, aby poukázali na to, čo je sporné. Sťažovatelia v skutočnosti protestujú proti štátu a jeho predčasnemu poskytovaniu „detailnej“ výučby v sexuálnej oblasti. Podľa nich štátny monopol v oblasti vzdelávania ich zbavuje základného práva „zabezpečiť výchovu ich detí v súlade s ich vlastným náboženským presvedčením“. Z toho je zrejmé, že svoje sťažnosti zakladajú na ustálenom kresťanskom učení, podľa ktorého to, čo ovplyvňuje rozvoj svedomia detí, t.j. morálne usmerňovanie, je zodpovednosťou rodičov, a preto v tejto oblasti štát nesmie zasahovať medzi rodičov a ich deti.

Sťažovatelia sa nepochybne hlásia k rovnakému vierovyznaniu ako väčšina krajiny, ale zjavne patria ku skupine vernejšej kresťanským tradíciám ako ostatní krajanovia, ktorí sú liberálni alebo k náboženstvu ľahostajní. Keďže však všetky práva chránené Dohovorom a jeho protokolmi sú práva individuálnych ľudských bytostí, Súd nie je povolaný určovať, či práva ľudí patriacich k akejkoľvek sekte boli porušené alebo nie. Výlučnou povinnosťou Súdu je rozhodnúť, či v danom prípade práva sťažovateľov boli rešpektované alebo nie.

Preto vzniká otázka, či môžu rodičia zúčastnení na súčasnom konaní na základe spomínaného článku 2 byť proti sexuálnej výchove v štátnych školách, hoci, ako je tomu za súčasných podmienok, také vyučovanie nepredstavuje pokus o indoktrináciu.

Aby sme dostali odpoveď na túto otázku, zdá sa mi nevyhnutné rozlíšiť na jednej strane presné informácie o ľudskej sexualite v rámci prírodných vied, najmä biológie, a na druhej strane informácie zamerané na sexuálne postupy zahŕňajúce antikoncepciu. Tento rozdiel je z môjho pohľadu potrebný vzhľadom na skutočnosť, že tie prvé sú neutrálné z morálneho hľadiska, zatiaľ čo tie druhé, i keď sú maloletým podané objektívnym spôsobom, vždy majú vplyv na rozvoj ich svedomia. Z toho vyplýva, že aj objektívne, no predčasne podané informácie o sexuálnych aktivitách môžu byť porušením kresťanského presvedčenia rodičov. Tí majú preto právo mať námietky.

Článok 10 Dohovoru, ktorý zakotvuje právo každého prijímať a rozširovať informácie, nemôže byť použitý na podporu opačného stanoviska, keďže článok 2 Dodatkového protokolu predstavuje osobitné pravidlo odchyľujúce sa od všeobecnej zásady v článku 10 Dohovoru. Už uvedený článok 2 oprávňuje rodičov obmedziť právo šírenia informácií ovplyvňujúcich vývoj svedomia ich nedospelých detí.

Podľa rozsudku je pravda, že spomínané ustanovenie článku 2 zakazuje len vzdelávanie s cieľom indoktrinácie. Toto ustanovenie však neobsahuje žiadne označenie odôvodňujúce reštriktívny výklad tohto druhu. Naopak, v skutočnosti vyžaduje od štátov bez výhrad rešpektovať náboženské a filozofické presvedčenie rodičov. Nerobí vôbec rozdiely medzi rozličnými účelmi poskytovania výučby. Keďže sa sťažovatelia považujú za poškodených v súvislosti s ich „kresťanským presvedče-

ním“ v dôsledku povinnej účasti ich detí na „detailnom“ vyučovaní v sexuálnej oblasti, Súd by sa mal v prípade pochybností obmedziť na stanovenie, či je alebo nie je táto sťažnosť v súlade s presvedčením sťažovateľov.

V tomto ohľade sa mi právomoci sudcu zdajú byť podobné tým, ktorými disponujú príslušné orgány v rozličných krajinách pri overení pravdivosti výrokov ľudí povolaných na vojenský výcvik, ktorí tvrdia, že vierovyznanie a filozofické presvedčenie im bránia nosiť zbraň (odporcovia z mravných dôvodov). Tieto orgány musia rešpektovať ideológiu dotknutých osôb, ak bola taká ideológia jasne vyjadrená.

Dánske zákonodarstvo rozlišuje rozdiel medzi informáciami o znalosti ľudskej sexuality vo všeobecnosti a tými, ktoré sa týkajú sexuálnych praktík. V súkromných školách sa podľa zákona vyžaduje zahrnúť do učebných osnov predmet biológia o rozmnožovaní ľudí, kým v prípade ostatných pravidiel, ktoré sú povinné pre štátne školy, si súkromné školy môžu vybrať. Samotná legislatíva preto uznáva, že informácie o sexuálnej aktivite môžu byť oddelené od ostatných informácií v tejto oblasti a že výnimka poskytnutá deťom v súvislosti s predmetom prvej kategórie, nebráni začleneniu vedeckého poznania problematiky v školskom systéme.

Dánsky zákon o štátnych školách neudeľuje v žiadnom prípade výnimku deťom, ktorých rodičia majú iné náboženské presvedčenie ako legislatívci, z účasti na rozličných predmetoch sexuálnej výchovy. Záver preto musí byť taký, že dánsky zákon za uvedených okolností nie je v zhode s druhou vetou článku 2 Dodatočného protokolu.

Tento záver nie je oslabený oprávnením rodičov poslať svoje deti do súkromných škôl podporovaných štátom alebo možnosťou domácej výučby. Na druhej strane právo rodičov je prísne individuálnym právom, kým otvorenie súkromných škôl vždy predpokladá existenciu určitej skupiny ľudí, ktorí zdieľajú rovnaké presvedčenie. Keďže štát by mal rešpektovať náboženské presvedčenie rodičov aj v prípade, že je to len jeden pár, ktorého presvedčenie vo vzťahu k vývoju svedomia ich detí sa líši od väčšiny ostatných v krajine alebo v určitej škole, môže splniť túto povinnosť tým, že vyníma ich deti z hodín sexuálnej výchovy. Navyše treba uznať, že vzdelávanie v súkromných školách, hoci dotovaných štátom, a domáca výučba vždy nesú so sebou materiálne obete zo strany rodičov. Preto, ak sťažovatelia neboli oprávnení vyňať ich deti zo sporných hodín, existovala ich neoprávnená diskriminácia v rozpore s článkom 14 Dohovoru v porovnaní s rodičmi, ktorých náboženské a morálne presvedčenie korešpondovalo s dánskym zákonodarstvom.